

Teresa de Jesús escollí per confessor En Pere Domènech, abat de Vilabertran

Autor: Pep Mayolas
Data de publicació: 13-12-2020

Per bé que hi havia més d'un candidat a l'abast, és fora de tot dubte que Teresa de Jesús escollí un religiós català com a confessor. Ara bé, per què alguns historiadors confonen l'abat de Vilabertran amb el rector català del Colegio de Infantes de Toledo? En Pep Mayolas mira de respondre-hi més enllà de l'obvietat.

1. CARMELITES I JESUÏTES

El relat oficial justifica la closa proximitat dels jesuïtes a la reforma descalça de Teresa d'Àvila a causa de la incomprensió dels pares carmelites davant de les abstraccions teresianes, les dolçors sobrenaturals que experimentava en l'oració i la vivíssima sensació que Déu «habitava en ella i ella se sentia "tota engolfada en Ell"».[1] Atès que ningú l'entenia i els lletrats que havien examinat el cas van sentenciar que tot plegat era cosa del dimoni, el millor doctor d'Àvila, Don Francisco de Salcedo, parent del seu oncle Pedro, va decidir que s'havia de consultar un pare de la Companyia de Jesús. I així, l'any 1554 entra en joc el jesuïta Diego de Cetina, noi de vint-i-tres anys, poca salut, cap tou, i segons un informe confidencial, un home que «predica mitjanament. Confessa. No serveix per altra cosa».[2] Amb tot, després de parlar amb Teresa, el veredicte fa un capgirell: «és cosa de Déu».[3] «Feia vint anys que buscava un confessor que l'entengués i el cap "tou" del P. Cetina resultà, a despit de ser un mediocre predicador, el més apte per allò, ja que va saber compenetrar-se amb "l'ànima reial" que se li havia confiat».[4] Vet aquí com s'instal·laren a la vida de la gran reformadora del Carmel els omnipresents jesuïtes.

Pel Nadal de 1561, quan ja barrina fundar el conventet de San José per poder viure en clausura estricta i ben cenyida a l'antiga regla del Carmel, a Teresa d'Àvila li trenquen les oracions en cridar-la a Toledo per anar a consolar Na Luisa de la Cerda, filla dels ducs de Medinaceli, que fa poc ha perdut dos dels seus fills i a primers d'any el seu marit.[5] La futura santa carmelita passarà set mesos a la capital visigòtica i els seus biògrafs canònics, els pares Efrén de la Madre

de Dios i Otger Stekking, escriuen: «Des dels primers dies havia acudit a buscar confessor en els pares de la Companyia. La fundació era recent, havien entrat a Toledo l'1 de novembre de 1558 i s'estaven de prestat en el seminari del cardenal Silíceo, anomenat després col·legi dels "Ynfantes". N'era rector el pare Pere Domènech, que havia assistit l'exèrcit espanyol a Orà i tenia fama d'home eficaç en l'apostolat popular. Teresa escollí aquest per confessor, i d'ell en guarda grata memòria».[6] En nota al peu, aleshores, els autors afegeixen que havia estat «abat de Vilabertran (junto a Barcelona)».[7] Al marge de la imprecisió de situar el municipi empordanès de Vilabertran al costat de Barcelona, no cal gratar gaire per trobar un Pere Domènech que fou abat de Santa Maria de Vilabertran des de 1544 fins a la seva mort, l'any 1560.[8]

Com és evident, de seguida salta la incompatibilitat: si Teresa d'Àvila arriba a Toledo a la primeria de 1562, l'abat Pere Domènech fa vora dos anys que és mort i no pot ser el seu confessor de gener a juliol de 1562. Ras i curt, als pares Efrén i Otger els ha passat el mateix que a Carlos Sommervogel i a l'Antoni Borràs i Feliu:[9] han confós l'abat Pere Domènech de Vilabertran, nat a Gratallops (EL Priorat) cap a l'any 1500, amb el rector del col·legi dels Infantes de Toledo, el jesuïta Pere Domènech, nat a Barbens (El Pla d'Urgell) l'any 1524.[10] La polèmica, per tant, no existeix. Per a les ments acadèmiques que ens solen explicar la història, resta ben clar que la carmelita d'Àvila es va confessar durant set mesos de 1562 amb el rector jesuïta originari del Pla d'Urgell, i si l'abat de Vilabertran s'hi confon és perquè tots dos es deien Pere Domènech. Es deien igual: fi de la història. En canvi, per a les ments pseudohistoriadores, conspiranoiques i addictes al Cherry Picking —imprescindible per a un vermut amb cirereta—, la temptació de meditar sobre un possible desdoblament de personatges és llaminera. Més llaminera que un pastís de cireres confitades.

2. L'ANOMALIA D'UN RECTOR CATALÀ A TOLEDO A MITJAN SEGLE XVI

D'entrada ens demanem com és que a Toledo s'admet un rector de col·legi català, en un moment (de 1558 a 1565, ens diuen que ocuparà la plaça el jesuïta de Barbens Pere Domènech) en què l'aposta de la monarquia hispànica per la castellanitat és tan forta. Vegeu, si no, a Inquisició i Decadència (Librooks, 2018) d'En Jordi Bilbeny les traduccions a què són obligats autors que escriuen en català, les denúncies dels mateixos autors o editors als pròlegs de les versions castellanes que ens arriben, i la «decadència» induïda del català al llarg de tot el cinc-cents, però sobretot en aquest període. Toledo, a més i segons molts historiadors canònics, és centre aristocràtic i cultural, marcava «la pauta en el segle XVI quant a elegància i pulcritud per a la vida social tant com per al bon parlar. Sobre aquest darrer aspecte (...) tingué il·lustres valedors, al capdavant dels quals cal situar Isabel la Catòlica: "Nunca me hallo necia sino quando estoy en Toledo", confessava la reina».[11] A l'humanista d'Alcanyís Joan Llorenç Roca (1524-1579), conegut com a Laurentius Palmyrenus en llatí o Lorenzo Palmireno en castellà, li és atribuïda la frase «En la lengua castellana no seguimos los libros de don Antonio de Guevara sino lo que cada día inventan en Toledo».[12] Gloriosa ciutat visigòtica, «capital religiosa d'Espanya»,[13] meca de la llana i la seda,[14] Roma ibèrica, forja de la llengua castellana... Què feien amb un pagerol de Barbens (piquem l'ullet en senyal d'ironia) com a rector del col·legi fundat pel gran cardenal Silíceo? Com podien sofrir el castellà insuportable que sortia de la boca d'aquell nadiu catalanoparlant? I què hi devia trobar Teresa d'Àvila per escollir-lo com a confessor? Li queia simpàtic l'accent català? El trobava exòtic? Transgressor, en aquella Toledo de «rancio abolengo»?

És clar, si en lloc de Teresa de Cepeda y Ahumada estiguéssim parlant de la veritable Teresa de Jesús, l'abadessa Teresa de Cardona, que ja hem defensat en algunes conferències com un desdoblament de Caterina de Cardona-Anglesola i com fa poc han recapitulat els amics Rafel Mompó[15] i Jordi Bilbeny,[16] el pare Domènech no tindria més remei que caure simpàtic a Teresa, perquè Barbens és a cinc quilòmetres escassos de Bellpuig d'Urgell, la pàtria dels Cardona-Anglesola. Era un veí, i s'havien trobat a Toledo, vet aquí! Ara bé, si ens posem a resseguir els anacronismes, veiem que l'arc temporal de l'abadessa de Pedralbes, si bé arriba a temps per a l'encontre a primers d'any, no dóna per als set mesos de confessió que consten fins al juliol de 1562, perquè Teresa de Cardona és morta a Pedralbes des de l'1 de març d'aquell 1562.[17] Si ens creiem el temps de vida que la versió oficial ofereix a Caterina de Cardona-Anglesola (1519-1577), en canvi, sí que la trobada és perfectament plausible, i ens podem imaginar de tot, perquè aquell mateix any de 1562[18] és quan Caterina marxa de la cort per retirar-se a fer penitència en una cova vestida d'ermità, on romandrà set o vuit anys, diuen, abans que descobreixin que l'ermità és una dona que es diu «Caterina di Cordova», «e donna principale, della nobilissima Casa Cardona»[19]. Un desori, tot plegat. Per tant, si donem per bona la dada que Teresa de Jesús va escollir com a confessor un religiós català que es deia Pere Domènech, l'abat de Vilabertran (c.1500-1560) resta perfectament legitimat per ser l'elegit de la nostra abadessa (1494-1562) en algun moment de les seves vides.

Una altra pregunta que sorgeix en veure un Pere Domènech regint un col·legi de Toledo seria... Com és que no l'han castellanitzat, com fan tan sovint amb tot allò que els fa pudor de català? La resposta que se'ns acut és «perquè el necessiten», igual que necessiten una «Catalina de Cardona» que fa de model o d'inspiració de Teresa d'Àvila, en certs moments, fins al punt de robar-li popularitat entre els seus mateixos carmelites, diu la història.[20] Una «madre

Cardona» a qui tothom té per santa havia de constar als llibres i als documents, per si mai apareixia de trascantó alguna referència a una «santa de Cardona», com efectivament n'ha sorgit més d'una al llarg dels segles. Així restaria clar que una era Teresa d'Àvila, castellana de soca-rel i santa canònica de l'Església, i l'altra, no les confonguem pas, si us plau, una catalana obsessa de la penitència que havia guanyat fama de santa a còpia d'humiliar-se i flagel·lar-se, com fan els catòlics exemplars.

I per això mateix necessitava la història dos catalans anomenats «Pere Domènech» i tots dos, alerta, rectors de col·legi: per si mai apareixia el testimoni d'un abat de Vilabertran relacionat amb l'autèntica Teresa de Jesús, la catalana, en algun racó de món no controlat per la Inquisició espanyola. Creiem que havien de menester un Pere Domènech que fos jesuïta i català, rector d'algun col·legi de nens a Castella, per poder trobar-se amb Teresa d'Àvila i que es digués com l'abat de Vilabertran, el veritable confessor escollit per Teresa quan, desplaçada de Pedralbes per dur a terme alguna fundació, havia triat per confessor el «jesuïta» que tenia més a mà, probablement el rector del mateix col·legi que la santa catalana estava fundant.

Si ens acostem a la biografia del pare Domènech, abat de Vilabertran, entendrem que seria un candidat ideal per a regir un col·legi, perquè a això es va dedicar durant una part important de la seva vida, i veurem que els seus antics deixebles, que en guardaven una profunda i grata impressió, estan escampats pels enclavaments portuguesos de l'Àsia i d'Amèrica, amb la qual cosa existia un gran perill que algun d'ells hagués deixat en aquelles parts del món un testimoni fefaent, accidental o no, d'una relació entre el cèlebre (a Portugal) Pere Domènech i l'abadessa amb fama de santa, Teresa de Jesús.

3. EL CATALÀ PERE DOMÈNECH, CUBICULARI PONTIFICI I AMIC D'IGNASI

Nat a Gratallops (El Priorat) cap al 1500, el pare Domènech es distingí en un principi «per la seva aptitud a acaparar beneficis: fou canonge de Barcelona i tingué altres prebendes, com és ara les rectories de Vilabertran, Ulldemolins, Prades i Vilabella. La seva bona fortuna el porta a Roma, on treballa com a secretari de l'ambaixador de Portugal i a partir de 1541, almenys, fou cubiculari de Pau III. Aviat entrà en contacte amb els jesuïtes. Fou amic i mantingué correspondència amb sant Ignasi, sant Francesc de Borja, Polanco, Jeroni Nadal i altres il·lustres membres de la Companyia. (...) El 1544 és nomenat abat de Vilabertran per Pau III, a presentació del rei Carles I. El 1548 promet solemnement a Gandia d'entrar a la Companyia de Jesús. Aquell mateix any viatja cap a Portugal, cridat pel rei Joan III, funda collegis per a nens orfes i pobres a Lisboa i Coïmbra».[21]

«El càrrec de cubiculari pontifici era alguna cosa. Sota l'autoritat del cardenal camarlenc, els cubicularis formaven un col·legi administratiu i fins contenciós, al qual estaven confiades les tasques de direcció de la casa i secretaria del papa. Pere Domènech, doncs, tenia una posició sòlida a la Roma de Pau III».[22] La pregunta és: com passa un selecte cubiculari pontifici a convertir-se en un fundador de col·legis per a nens orfes? D'on li ve la nova dèria, si des del principi de la seva carrera eclesiàstica es caracteritza «per la seva aptitud a acaparar beneficis»? A quin rar i generós influx es veu sotmès?

En Jaume de Puig i Oliver afirma que durant la seva activitat com a secretari de l'ambaixador portuguès a Roma, el futur abat de Vilabertran «fou convidat a promoure l'obra dels orfanats segons el costum romà. Aquesta darrera indicació potser significa que en els seus anys de vida romana Pere Domènech havia practicat d'alguna manera l'apostolat a favor dels orfes».[23] Acceptem, doncs, que hi ha un costum romà que promou els orfenats i el nostre home podia haver rebut influències per aquesta via. També és cert, alhora, que En Pere Domènech estava en relació personal amb Ignasi des de 1542, l'any anterior a l'arribada a Roma de les benefactores barcelonines del futur sant. Estem parlant d'Isabel Roser i de la seva serventa Francesca Cruïlles, a les quals acompanyava Isabel de Josa, l'erudita humanista Isabel d'Orrit que, havent restat vídua d'En Guillem de Josa, devia comprar la «casa o cases que havien format part del monestir al Peu de la Creu, al Raval, on portava una vida retirada acollint orfes juntament amb una beata amiga seva i on es va instal·lar la Confraria de la Puríssima Sang de nostre Senyor Jesucrist».[24] Per l'abril de 1543, les tres dames van partir de Barcelona per anar a reunir-se amb Ignasi perquè Isabel Roser i Francesca Cruïlles volien ingressar a la Companyia de Jesús.[25] Com que la Roser volia fer el viatge per terra, el pare Modena «diu que van travessar França i que en el seu trajecte cap a Roma van passar per Vercelli, població del Piemont, que aleshores era un lloc de pas dels peregrins que anaven a Roma i a on existia l'Hospedale de Santa Maria Maggiore, anomenat dels peregrins. Aquí, el grup es devia demorar ja que el mateix autor ens parla de la intervenció d'Isabel de Josa en la creació de la Companyia di Betania per a acollir els orfes de Vercelli amb l'erecció del Collegio della Maddalena. A l'agost o al novembre eren a Roma. Es van allotjar a Santa Maria della Strada i després a Santa Marta, casa fundada per Ignasi per recollir dones penedides».[26]

És altament probable, doncs, que a través d'Ignasi el pare Domènech arribés a conèixer i a tractar les tres dames catalanes, i que restés impressionat no només pels sabers teològics i la capacitat d'oratòria d'Isabel de Josa, sinó pel

seu sentit pràctic de la religió, reflectit de forma eloqüent en la seva obra social amb els orfes barcelonins i aquell estiu mateix amb els de Vercelli. «El 5 de maig de 1544 el Papa fa portar a la casa romana de Pere Domènech la butlla amb la qual el nomena abat comendatari de Vilabertran, prèvia presentació del rei Carles I».[27] El nou abat, però, no arribarà a l'Empordà fins al 10 d'octubre de 1545.[28] En els anys següents, el pare Domènech viurà a cavall entre Vilabertran i Portugal, país on promou la fundació de col·legis per a infants pobres i desemparats.[29] El 31 d'octubre de 1548, «a Gandia, segurament de retorn de Portugal i en contacte íntim amb Francesc de Borja, emet promesa solemne i secreta d'entrar a la Companyia tan bon punt hagi pogut resoldre alguns afers de caràcter econòmic que tenia pendents. De fet, ja feia alguns mesos que Pere Domènech es considerava jesuïta».[30]

4. L'ABAT DE VILABERTRAN, RECTOR DE COL·LEGIS D'INFANTS A PORTUGAL

De nou a Portugal, «el 15 d'agost de 1549, Joan III signà el nomenament d'En Domènech com a Rector del Collégio dos Meninos Orphàos».[31] El 1550 dugué a Coïmbra quaranta-set infants «perquè prediquessin i ensenyessin la doctrina per places i carrers. En aquella ciutat universitària la impressió causada fou notable. A mitjan primer curs, el rei, plenament satisfet, sol·licità a En Domènech que escollís set nens i els enviés a Brasil "per ensenyar als fills d'aquells gentils...". El 7 de gener de 1550 sortiren de Lisboa».[32] «L'experiència dels set orfes tramesos a Brasil serví d'al·licient als educadors de l'orfenat de Lisboa i animà el rei a repetir l'empresa enviant nou orfes a l'Índia».[33]

En Félix Santolaria ens brinda una valoració de la feina de l'abat de Vilabertran amb els desemparats portuguesos. «En tornar ara a la reconsideració de les dades que tenim sobre la tasca formativa d'En Pere Domènech, la seva talla d'educador s'ageganta. No es va limitar a "recollir" i a sostenir materialment una infància socialment desafavorida, bo i mirant de treure-la del submón físic i psicològic de la marginació (eren "moços perdidos, ladrones y malos, que acá llaman patiffes"), sinó que, si ho jutgem pels fruits que en vingueren, la seva labor pedagògica va haver de ser una sembra eficaç de llavors excel·lents de valors humans i religiosos, feliçment acompanyada per un saber fer educador carregat d'optimisme i d'energia. Els testimonis revelen un bon nivell d'alfabetització, aprenentatges de música (cant i instrumental), ús de representacions teatrals, jocs i esbargiments, i una atenta educació moral i religiosa que convidava a la generosa superació de si mateixos i al conreu dels valors espirituals».[34] Així, doncs, «els nens ja no eren patiffes, sinó missioners en el ple sentit de la paraula».[35] «L'ascendent d'En Domènech i els seus mestres en la societat lisboeta arribà fins al punt que les cases de nobles consideressin la institució per a nens pobres l'ambient més adequat per assegurar l'educació dels seus fills mateixos».[36]

A la vista de tot això, l'actitud d'Ignasi i dels jesuïtes catalans envers el nostre personatge serà clara i constant: els interessa captar-lo i obtenir que apliqui les seves rendes i les de l'abadia de Vilabertran a la construcció i sosteniment del col·legi de la Companyia a Barcelona.[37] L'abat Domènech s'hi avé, però les dificultats econòmiques amb els creditors, que aspiraven a recuperar els diners que li havien deixat per a les seves fundacions, i el malestar amb els jesuïtes portuguesos pel fet que no acceptessin «fer-se càrrec in spiritualibus dels col·legis per a orfes que havia fundat a Portugal, produí una certa fredor entre Pere Domènech i la Companyia, que st. Ignasi procurà atenuar escrivint una carta en descàrrec de l'abat».[38]

Sense esperar-se a cobrar allò que li devia la cort, En Pere Domènech marxa de Portugal. «El pare Jeroni Nadal se'l troba a València el 27 de maig de 1553, molt disgustat. Amb intenció d'ajudar-lo, Francesc de Borja el proposa a Felip II, llavors encara príncep, perquè el cridi a Tordesillas a tenir cura de la seva àvia Joana la Boja, que hom redubtava si era posseïda del dimoni; però adonant-se ell i el P. Nadal que cridarien l'abat "sin darle ayuda de costas", ho van desfer. El dilluns 8 de juliol Domènech és a Barcelona, amb set dels seus nens portuguesos orfes i el 13 marxen a Vilabertran (...). Troba l'abadia en ple desori i en un estat de corrupció consolidada: els canonges convivien amb nou concubines. Pere Domènech les foragita tot seguit del monestir i dues d'elles fins i tot del poble. Indignats, els canonges concubinaris i una vintena d'individus armats amb arcabussos el desafien formalment tres vegades amb lletres de batalla i amenacen de violentar-lo. La vellúria i la paciència de Domènech, però potser també les seves dots psicològiques, van acabar imposant una mica de respecte als insurrectes, entre els quals hi devia haver més d'un bandoler aliat dels canonges. Passat el primer moment de perill, l'abat va redreçar aquell estat de coses amb mesures de justícia, perquè tenia jurisdicció temporal, i amb expedients de naturalesa política: posà pau entre els nyerros i cadells de la comarca, ajudà a dos caps de partida a passar a França i va intervenir també feliçment en un conflicte que oposava les autoritats civils i [les] eclesiàstiques a Figueres. Al mateix temps comença el seu apostolat directe; instituex una confraria contra la blasfèmia, antecedent històric de les modernes lligues del bon mot, que havia fundat també a Portugal, i es lliura al ministeri sacerdotal, confessant i dirigint espiritualment els seus súbdits, davant l'esverament dels canonges, que no tenien noció que un abat es pogués dedicar a unes tals obres»[39].

Veiem, doncs, que el pare Domènech fa honor a la fama «d'home eficaç en l'apostolat popular» que li atribuïen els biògrafs de Teresa; que els jesuïtes de Barcelona i el mateix Ignasi el volien com a membre de ple dret a la Companyia; i que En Francesc de Borja l'acull a Gandia, li escolta la promesa solemne de fer-se jesuïta, el proposa al príncep com

a curador de la reina Joana i fins i tot, sembla que un manual de doctrina en portuguès d'En Pere Domènech (Lisboa, 1550) i una edició llatina de les obres del duc de Gandia (Joan de Brocar, Alcalá, 1550) contenen pàgines gairebé idèntiques basades en una obra anònima valenciana titulada Espejo de buen vivir (València, 1535).[40] És a dir, que el pare Borja potser va plagiar, en certa mesura, les pàgines d'En Domènech inspirades pel llibre valencià.

5. NI RASTRE DE L'ENCONTRE AMB TERESA DE JESÚS

En tota la biografia de l'abat Pere Domènech, però, no hi ha ni un sol esment al seu pas per Toledo, ni a la seva feina com a rector del futur col·legi dels Infantes, ni que mai hagués tingut cap encontre amb Teresa d'Àvila. I molt menys, encara, que aquesta l'hagués escollit com a confessor a Toledo ni a qualsevol altre lloc. Les notícies diuen que al 1558, l'abat de Vilabertran ja era una ombra d'allò que havia estat. «Amb els anys la seva salut mental minvà. Fins i tot, després de la mort de st. Ignasi, sembla haver entrat en un estat d'exaltació i pretès d'haver tingut aparicions del fundador de la Companyia; a més, tenia gota i es tornava cec. Per aquestes causes descarta d'entrar a l'orde, per tal de no ser una càrrega. El desembre de 1556 va estar malalt, al mateix moment que li arribava una bona suma de diners. El juliol de 1557 tornava a ésser a Barcelona i tornava a estar malalt, de tal manera que els jesuïtes li van destinar un dels seus com a infermer. Després ja no en sabem res més».[41] I el 1560 ens diuen que és l'any de la seva mort. Per tant, l'encontre amb la veritable Teresa de Jesús s'hauria de produir en algun moment dels anys quaranta o, com a molt tard, entre 1554 i 1555, abans que l'abat entri en el seu cicle de malalties i Teresa sigui obligada a tancar-se un any en algun indret de la seva elecció, fet que la història data entre 1576 i 1577,[42] i el qual nosaltres hauríem de situar cap al 1556-1557, en haver-hi de restar vint anys.

De fet, si ens sotmetem a aquesta regla dels vint anys de desfasament entre la versió oficial i la realitat, l'encontre entre la nostra fundadora i l'abat de Vilabertran datat a primers de 1562 s'ha de traslladar al 1542, quan sembla que En Pere Domènech és a la cúria romana. Això voldria dir, doncs, que l'abadessa de Pedralbes hauria viatjat a Roma. No hem trobat rastre d'aquest viatge, però sabem que és per aquesta època que les benefactores barcelonines d'Ignasi projecten l'anada a la ciutat eterna, que al final es durà a terme per l'abril de l'any següent. Però atenent al fet que ens diuen que fou un rector de col·legi anomenat Pere Domènech aquell qui Teresa escollí per confessor, haurem de situar l'encontre entre l'abat i la nostra santa enllà de l'agost de 1549, que és quan hem vist que fou nomenat rector del col·legi d'orfes de Lisboa. També hem llegit que Ignasi i els seus volien captar l'abat com a jesuïta i aconseguir que apliqués les seves rendes i les de l'abadia de Vilabertran a la construcció i sosteniment del col·legi de la Companyia a Barcelona, que la història dóna per fundat al 1553. Aquesta data, si fos certa, fa referència al col·legi masculí. El femení faria almenys una dècada, o gairebé dues, que ja estaria en funcionament, i Teresa n'hauria estat la fundadora. Un dia en parlarem amb més precisió. En tot plegat, però, hi ha coses que no acaben d'encaixar. Ignasi vol que En Domènech es faci jesuïta i sostingui econòmicament el col·legi de Barcelona, i en canvi els jesuïtes portuguesos no volen fer-se càrrec in spiritualibus dels col·legis fundats per En Domènech a Lisboa i a Coïmbra. Uns col·legis de nens pobres que fins i tot la noblesa lusitana considerava la millor opció educativa per als seus nens rics. Que badaven, aquells jesuïtes portuguesos? O és que estem parlant de col·legis femenins, que a mitjan segle XVI és just quan comencen a ser perseguits? N'hauria fundat algun a Portugal, Teresa de Jesús, i la història l'ha esborrat o l'ha convertit en un col·legi masculí de la Companyia?

Sabem també que la infanta Joana d'Habsburg es casa per poders amb el seu cosí Joan Manuel de Portugal el 7 de desembre de 1552. En Pere Domènech hauria de formar part d'aquest seguici, per les coneixences a tres bandes que té: el rei de Portugal, Carles I i la cúria romana. Potser Teresa viatja també al casament, que és a Toro, que comença amb les mateixes lletres que Toledo. Acompanyaria Teresa la princesa a Portugal? Recordem que Joana d'Àustria està considerada l'única dona que arribà a ser jesuïta.[43] Intentaria fundar un col·legi femení en terres lusitanes? Es confessaria durant aquells mesos amb l'abat de Vilabertran, que sabem que exercia com a rector d'un col·legi d'infants portuguesos, tal com el Pere Domènech de Barbens era rector del col·legi d'infants de Toledo?

No podem demostrar res de tot això. Només sabem que el 1551 es publica el primer Índex de Llibres Prohibits, que a partir d'aquell mateix any el jesuïtisme està en el punt de mira de l'inquisidor Melchor Cano, que pel maig de 1553 l'abat de Vilabertran torna disgustat de Portugal i que la princesa Joana resta vídua al cap de poc de casar-se, embarassada del futur rei Sebastià de Portugal. Cridada per a fer-se càrrec de la regència hispànica en absència de Carles I i del príncep Felip, Joana és obligada a deixar el seu nadó a Portugal i a enfrontar les seves responsabilitats polítiques, mentre al seu cap germina la possibilitat d'entrar en religió. «A l'estiu de 1554, la idea de la Princesa estava ja ben definida i la resolució presa, i així ho expressarà».[44] Vol pronunciar els vots per integrar-se a la Companyia de Jesús, com el pare Borja. Francesc comunica a Ignasi la determinació de la princesa. «Una comunicació més àmplia i detallada és duta a Roma pel pare Nadal l'octubre de 1554. Com que existia un compromís formal per part de la Regent de professar a les franciscanes (o ho havia fet ja), segurament contret a Portugal, calgué tramitar prèviament la commutació d'aquest vot. L'1 de gener de 1555, Ignasi de Loiola informa a Francesc de Borja que ha obtingut de la Santa Seu la commutació sol·licitada i li aporta, a més, els detalls que s'havien de respectar per a l'admissió i

acceptació (a la candidata) dels vots a la Companyia».[45] En el document no s'esmenta Joana pel seu nom, sinó com a Matheo Sánchez, i també s'hi fa palès el caràcter secret de l'admissió.[46] La influència de la princesa i regent es farà sentir quan impedeixi de viatjar els pares Araoz i Borja, perquè no vol que surtin d'Espanya, o quan defensi els jesuïtes dels atacs del dominic Melchor Cano.[47]

6. LA FUNDACIÓ DE LA CASA DE LA REINA O DESCALCES REIALS

Totes aquestes dades s'han de sospesar bé i ens posen en alerta. Hem llegit que Joana s'havia compromès, segurament a Portugal (1553) a professar a les franciscanes, és a dir, les clarisses, però a l'estiu de 1554 vol fer-se jesuïta i a la tardor s'inicien els tràmits a Roma per a l'admissió. Mentrestant, però, un jesuïta, el pare Bustamante, escriu a Ignasi el 24 d'agost de 1554 i parla de la fundació de les Descalces Reials i diu que a més del recolliment de la seva Casa, Joana ha posat ordre en el tractament dels reus a les presons i en l'expedició dels negocis, «i tracta de la reforma de les monges a Catalunya i d'altres coses concernents al bé universal d'aquests regnes».[48] «Fa aquí un monestir de monges de la primera regla de Santa Clara i du per fundadora la mare sor Francesca de Jesús, tia del pare Francesc de Borja».[49]

On és «aquí»? Des d'on escriu el pare Bustamante, que es refereix a la feina de Joana com a regent política i reformista religiosa a Catalunya? Sembla que som als regnes catalans. I és a l'estiu de 1554, just quan ja ha pres la determinació de fer-se jesuïta, que «fa aquí un monestir de monges de la primera regla de Santa Clara i du per fundadora la mare sor Francesca de Jesús». Comencen els problemes cronològics i geogràfics. Anna de Borja i d'Aragó (sor Joana Evangelista) i Isabel de Borja i Enríquez (sor Francesca de Jesús), monges del monestir de Santa Clara de Gandia, germana i tia, respectivament, de sant Francesc de Borja, fundaren l'any 1551 el «convent de Casa la Reina, prop de Valladolid», segons notícia que ens trasllada el pare Batllori.[50] «Les descalces reials, que eren a Valladolid des del 1557, es traslladaren a Madrid el 15 d'agost de 1559 i entre elles tenia algunes familiars sant Francesc de Borja»,[51] diuen els biògrafs carmelites de Teresa. Primer és fundat «a prop de Valladolid» el 1551, després ens diuen que és a Valladolid a partir del 1557. Al voltant d'aquest mateix convent, En Manuel de Castro y Castro precisa que estava situat a Logronyo, i «si en realitat hi hagué fundació, tingué lloc cap a l'any 1551 per la infanta donya Joana d'Àustria, filla de Carles V; el 1557 passà a Valladolid, i el 1559 a Madrid, on donaren origen a les Descalzas Reales».[52]

Anem a pams. Què fa Joana d'Àustria fundant un convent de clarisses a Logronyo el 1551, si al cap d'un any s'estarà casant amb el príncep de Portugal? La idea de professar en una casa franciscana li hauria de venir, en tot cas, després de restar vídua, com a mirall de tantes dames del seu temps. Sense anar més lluny, Caterina de Cardona, que sabem que entrà en un convent (sense professar) després que es morís el seu promès (wiquipèdia italiana)[53] o marit (wiquipèdia catalana),[54] però que si acabà sent l'abadessa de Pedralbes i Teresa de Jesús, com defensem, passaria pel procés de fer-se clarissa i després jesuïta. I si Joana estava donant suport o viabilitat a un col·legi femení, el 1551? No seria pas a Logronyo, però aquí ja tindríem una bona raó per la qual, allò que primer devia ser un col·legi, es va haver de reciclar en el famós convent de descalces que a finals dels 50 es torna tan bellugadís.

Situats al 1560, els carmelites Efrén i Otger diuen que «la Cort de Toledo s'havia traslladat a Madrid i la princesa D. Joana, fundadora del convent de les francisques reials, volgué que hi prediquessin els religiosos de la Companyia, i el primer fou el P. Gaspar de Salazar».[55] Veiem que Joana funda «francisques», doncs, però la direcció espiritual no es deixa en mans de franciscans ni de predicadors: el vincle és amb els jesuïtes. Un indici més conforme la intenció inicial podria ser la fundació d'un col·legi, que és allò a què es dedicaven els jesuïtes. L'atribució de la fundació a la princesa Joana pot derivar del patrocini d'aquesta, però la veritable fundadora és possible que fos Teresa de Jesús: tal vegada estaríem parlant del cant del cigne dels col·legis femenins. Hi haurà un moment en què els jesuïtes es neguin a reconèixer les jesuïtesses, a mitjans dels cinquanta, per bé que la història ho situa malèvolament una dècada abans, pel maig de 1547, amb la pretesa petició d'Ignasi a Pau III perquè l'alliberi «per sempre de tenir dones sota la seva llicència»,[56] com si una branca femenina de la Companyia no estigués ja en circulació (En Ferran Soldevila parla de la «nonada "Compañía de las Dueñas", rèplica femenina de la Companyia de Jesús».[57] De «nonada», res. Nosaltres creiem que sí que havia nascut, amb Teresa de Jesús al capdavant, però l'han esborrada de la història).

El segon lustre dels anys 50 acull el moment àlgid de la persecució d'uns ensenyaments a les dones que al 1559 ja han esdevingut clandestins.[58] En conseqüència, creiem que Teresa intentaria la creació d'un orde nou sota la primera regla de santa Clara, tal com expressava per carta el pare Bustamante, que potser pretenia continuar, de forma encoberta, amb els ensenyaments i les pràctiques espirituals femenines considerades il·legals. L'orde nou seria el de les clarisses descalces, i probablement aquest intent avortat, o qui sap si traït pels mateixos que Teresa devia enviar a Roma per buscar la legitimació papal, acabaria sent allò que inspirà els dissenyadors de la Teresa d'Àvila. Sabem que Caterina de Cardona, desenganyada del món, abandonarà la cort i es disfressarà d'ermità per viure en una cova. «Descalçar-se» potser simbolitza desfer-se de tot i viure en pobresa segons una regla pura, antiga, en aquest cas de les

clarisses. Teresa d'Àvila n'és una fotocòpia «carmelitzada», si se'ns permet el joc de paraules: una monja que abandona el gran monestir de l'Encarnación i «es descalça» perquè vol seguir la primera regla del Carmel com ja no la segueix ningú.

Sant Francesc de Borja, director espiritual de la vídua Joana d'Àustria, visitador apostòlic de la reina boja i confessor de totes dues, les conhorta alhora aquell any de 1554. «Ambdues dames compartiran el dolç bàlsam dels seus mots»,[59] escriu En Josep Piera. Bo i partint de la base que la reina Joana estava tancada a la Torre de Silla, a prop de València; que sovint es fa referència al Reial Monestir de Santa Clara de Tordesillas[60] —subratllem «Reial»— que aveïnava el palau on Joana romania sota custòdia; i que a Silla no sabem localitzar cap convent de clarisses, però sabem que el municipi era una possessió de l'Orde Militar de Santa Maria de Montesa, el mestre de la qual entre 1545 i 1587 era Pere Lluís Galceran de Borja, germà de sant Francesc, aventurarem la següent hipòtesi: en un moment on la persecució dels cenacles culturals femenins s'acarnissa fins a la prohibició, Teresa de Jesús funda un col·legi femení al voltant de la reina captiva, amb el suport explícit de la princesa regent, que manifesta el seu desig de fer-se primer clarissa i després jesuïta a tots els efectes, en una batllia de l'orde de Montesa que gaudeix de l'empara de l'antic duc de Gandia, el jesuïta Francesc, i del seu germà i mestre de l'orde, reblada amb les dues clarisses de Gandia de la família Borja que també figuren com a cofundadores, una institució que s'anomenaria «Casa de la Reina» o bé «Reial Col·legi de les Infantes». Hi veiem l'intent de construir un mur de protecció política basada en les poderoses figures reials de les dues Joanes i de la família Borja com a Grans d'Espanya i mestres de Montesa. I el nom també hi faria, és clar. Si es digués «Casa de la Reina», com apunten els pares Batllori i de Castro, podríem deduir que pretenia ser un col·legi per a les joves familiars dels aristocràtics servidors de Joana, una casa de noies al voltant de la reina que pogués aprofitar algunes deixes o privilegis testamentaris de la infortunada mare de l'emperador. L'altra opció és la de crear un Reial Col·legi per a les infantes, amb l'esperança que si estava explícitament destinat a la instrucció de membres de la Casa Reial se salvaria de ser destruït i esborrat i, alhora, mantindria viva la flama dels ensenyaments femenins entre algunes dones d'elit del futur. La jugada només va sortir bé en el sentit que ha arribat fins a nosaltres en forma de Descalzas Reales a Madrid i de Colegio de Infantes a Toledo, però inexorablement distorsionada per la potineria habitual de la censura. Si tenim raó, el cenobi que al 1551 situen a Logronyo o a prop de Valladolid, al 1557 a Valladolid mateix i al 1559 a Madrid, té tots els números d'haver començat sent l'esborrat Reial Col·legi d'Infantes, probablement al costat de la Torre de Silla.

7. COLEGIO DE INFANTES DE TOLEDO O REIAL COL·LEGI D'INFANTES?

I ara és el moment de recordar que a mitjans de 1553, l'abat de Vilabertran tornava disgustat de Portugal, el jesuïta Jeroni Nadal el trobava a València i amb la intenció d'ajudar-lo, En Francesc de Borja intercedia davant Felip II perquè el cridés a «Tordesillas» com a curador de la reina Joana. Però com que no tenien garantida «la ayuda de costas», al final «ho van desfer». És possible que la feina que li oferiren fos, en realitat, la de rector del Reial Col·legi de les Infantes que potser s'havia començat el 1551? Si ens fixem en la seu històrica de l'anomenat Colegio de Ynfantes de Toledo, fundat pel cardenal Juan Martínez Silíceo el 1552, veurem que la porta principal està emmarcada per dues canèfores, figures femenines que semblen sostenir la superfície superior on reposen, per damunt de l'escut dit «del cardenal», la Mare de Déu i el nen, flanquejades per la Fe i la Justícia, representades també a través de dues figures femenines sedents. Les cinc figures femenines, més el Nen, són els protagonistes del conjunt escultòric que decora la porta, i sembla molta feminitat per a un col·legi que en principi estava destinat a formar els nens cantors de la catedral de Toledo. També crida l'atenció l'escut, que en lloc de les armes del cardenal, conté només les lletres IHS, i estan timbrades per un capel no pas cardenalici, sinó corresponent a un bisbe o un abat mitrat. La creu que remata l'escut no té dos travessers, com correspondria a l'arquebisbe que era En Silíceo, sinó un, com pertoca a un bisbe. Si a tot això hi afegim que aquest conjunt escultòric està integrat artificiosament a l'edifici per mitjà d'un encoixinat de pedres que se sobreposa de forma grollera al mur de paredat, pren força la sospita que es tracta d'un portal procedent d'una altra construcció. I si llegim la rajoleta de la façana que pretesament identifica l'edifici, veiem una inscripció a tres línies que diu «COLEG / DE YN- / FANTES».[61] I aquí estem en disposició de llegir-ho en castellà, entenent que vol dir «Colegio de Ynfantes», o bé en català, interpretant que diu «Colegi de Ynfantes», amb la qual cosa entendríem que som davant de la porta del Reial Col·legi de les Infantes, les noies de la casa reial.

Edifici sencer del Col·legi de Ynfantes

Porta del Col·legi de Ynfantes

Detall del Col·legi de Ynfantes

També és el moment de recordar, com vèiem al principi, que a Teresa d'Àvila la criden a finals de 1561 perquè vagi a Toledo a consolar Na Luisa de la Cerda, dama que ha perdut dos fills i abans, a primers d'any, el seu marit. Doncs bé, al 1554, «a penes passada la nit de Cap d'Any, a Lisboa moria l'hereu portuguès, el príncep Joan Manuel».[62] És a

dir, Joana d'Àustria perd el seu marit a primers d'any i més tard «perd» el seu nadó en haver de deixar-lo a Lisboa criant-se com a futur rei de Portugal. Estaria plenament justificat que la nostra Teresa de Jesús, abadessa clarissa de Pedralbes, fos cridada no només a consolar Joana, sinó a imprimir el seu segell de fundadora en la institució que havia d'acollir la princesa vídua. I aleshores podríem justificar aquell capel de bisbe o abat mitrat que corona la portalada el Col·legi de «Ynfantes». Perquè gràcies a la brillant capacitat prospectiva de l'amic Rafel Mompó sabem que «és pertinent que els abats mitrats (mitratus abbas) usen insígnies episcopals, la qual cosa vol dir que el seu revestiment és de bisbe. Com diu el web del Museu Episcopal de Vic en la nota a una mitra abacial de Santa Maria de l'Estany del segle XIV: "L'abat del monestir de Santa Maria de l'Estany era abat mitrat, és a dir, amb la mateixa categoria d'un bisbe, podia portar mitra i crossa com els bisbes". Doncs bé, a una pintura de l'artista mexicà Juan Correa, que he esmentat abans, veiem com un àngel ofereix a Teresa de Jesús la mitra de bisbe (bisbessa o abadessa mitrada) del també Doctor de l'Església sant Agustí. Sense entrar en altres detalls de l'obra, com ara l'estranya posició de cames del bisbe Agustí, ara ens convé repetir que la mitra és un atribut que només poden vestir els cardenals, arquebisbes, bisbes i certs abats. Per tant, la pintura ens ve a dir que l'Església, mitjançant Agustí, ofereix a Teresa el seu atribut de bisbe. Hem de suposar que en qualitat d'abadessa mitrada, però a aquestes alçades no hauríem de refusar cap possibilitat».[63]

Santa Teresa, pintura de Juan de Correa

Vet aquí, doncs, que Teresa de Jesús podia ser abadessa mitrada de Pedralbes i haver intervingut de forma decisiva en la fundació d'aquell Reial Col·legi d'Infantes que després acabarà desmantellat, esborrat de la història, amb el portal traslladat i mal encastat a l'edifici de Toledo, que se'n queda el nom, i la resta reconvertida en les Descalces Reials de Madrid.

No és una dada gratuïta, tampoc, aquella que diu que Joana d'Àustria, a més del convent de clarisses descalces, també fundà el Real Colegio de San Agustín d'Alcalá de Henares,[64] del qual només en queda, també, l'artística portalada de pedra integrada en un edifici de maons, avui seu dels Jutjats d'Alcalá. Per tant, ara sabem de forma fefaent que la princesa fundà, sí o sí, un reial col·legi, i dedicat, per més inri, a sant Agustí, el sant que en la pintura del segle XVII escriu al cor de Teresa mentre un àngel li ofereix la mitra episcopal com a abadessa mitrada. No farem cabal de les fonts que identifiquen interessadament la monja del quadre amb sor Magdalena Pazzi, un refregit barroc de Teresa de Jesús que mai va ser abadessa —el mateix que li passa a Teresa d'Àvila— i que, per tant, no tenia dret a cenyir mitra.

L'any 1554 també és aquell en què el pare Francesc de Borja visita Àvila, casualment, i el confessor jesuïta de Teresa de Cepeda facilita la trobada entre els dos futurs sants.[65] L'antic duc s'escolta la carmelita, ella li descobreix els secrets de la seva vida interior i ell confirma el dictamen del pare Cetina: Teresa és un esperit de Déu.[66] El fet que ens diguin que En Francesc de Borja visita Àvila procedent de Tordesillas, on s'ha estat un temps amb Joana la Boja, representa la confirmació que la nostra Teresa formava part d'aquelles personalitats que funden el Reial Col·legi de les Infantes a tocar de les dependències de la reina captiva. La censura es cura en salut i fa coincidir la inexistent carmelita d'Àvila amb el pare Borja per si mai surt un testimoni que palesa el parentiu i la relació espiritual entre la Teresa catalana i sant Francesc.

Per En Pere Domènech, l'any 1554 forma part d'aquell període en què es veu obligat a posar ordre al caòtic estat de la seva abadia. Per tant, si el tenim collat a Vilabertran, en principi no hauria de poder ser el rector del Reial Col·legi d'Infantes. Hi ha la possibilitat, però, que tota aquella feinada tan ben documentada que el retenia a l'Empordà respongui a una construcció feta a posteriori. Sabem que la Inquisició trapellejà amb els papers de l'abat i de tot el monestir empordanès.

8. LA VISITA DEL COMISSARI JAUME D'AGULLANA AL MONESTIR DE VILABERTRAN

Si resseguim les vicissituds de l'abadia de Vilabertran, veurem que deixà d'existir com a canònica agustina després del decret pontifici que en disposava l'extinció (1592). Per l'abril de 1587, l'ardiaca major de la seu de Girona Jaume d'Agullana fou l'encarregat de visitar l'abadia de canonges regulars de Santa Maria de Vilabertran com a comissionat del papa per a fer-ne l'inventari. La visita s'emmarcava en el conjunt d'actuacions eclesiàstiques que tenien per objecte reformar les canòniques agustinianes de Catalunya, una decisió «presa en el pensament del rei i també a Roma, i només faltava tramitar-la».[67] «Al cap de cinc anys, el 1592, apareix el conegut decret romà de supressió i secularització d'aquestes institucions (...). La visita de Jaume d'Agullana s'inscriu, doncs, en el procés que va menar a la supressió de les canòniques i a la seva posterior conversió en col·legiates seculars».[68]

El canonge Jaume d'Agullana, fundador amb el seu germà Miquel del col·legi dels jesuïtes a Girona, era de l'opinió que calia treure els joves de la família fora de Catalunya per tal que rebessin una bona educació. Pel setembre de 1593 envià una carta al seu nebot Rafel d'Agullana, que estudiava al col·legi de la Companyia a Salamanca, i en cert moment hi escriu aquesta frase: «y molt més nos som esvel·lats en procurar que profassàsseu christiandat y virtut, y per ço vos havem tret de Catalunya y encaminat de manera que, si us sereu sabut aprofitar, podeu venir fet home de veres en esta terra».[69] Els Agullana eren homes de Felip II sense fissures. En Joan, «l'hereu, obtingué al final de la seva vida el sospirat privilegi de noblesa, atorgat per Felip II».[70] Tres germans seus, En Baldiri, En Miquel i l'esmentat Jaume, foren comissaris de la Inquisició. Volen les casualitats històriques que dos dels inquisidors castellans que signen els memorials més durs «contra la doctrina dels llibres de la Madre Teresa» siguin els dominics Juan de Lorenzana i Juan de Orellana.[71] És a dir, la persecució de l'obra de la Teresa catalana tindria lloc a Catalunya, i seria duta a terme per doctes catalans afins als propòsits de la monarquia, com ara la família Agullana. «Orellana» i «Lorenzana» han de ser el resultat de castellanitzar els dos germans gironins que haurien tingut una destacada intervenció en el procés de censura i traducció de l'obra teresiana.

Aquest Jaume d'Agullana que recomanava als joves de la família que estudiessin fora de Catalunya era, a més de canonge i ardiaca major de la Seu de Girona, catedràtic a l'Estudi General de la mateixa Girona i arribaria a ser el Canceller de Catalunya de 1605 a 1617.[72] L'inventari de la canònica de Vilabertran a càrrec d'aquest comissari de la Inquisició i protector dels jesuïtes, aleshores, potser buscava alguna cosa més que la confecció d'una llista rutinària dels béns i possessions de l'abadia. Un inquisidor Agullana amb plens poders hauria de vetllar —l'any 1587, a cavall entre la primera fundació de carmelites descalços a Barcelona (1586) i la del primer convent femení (1588)— perquè ni a l'abadia de Vilabertran ni al seu inventari quedés cap rastre ni testimoni de la relació entre el pare Domènech, un abat català fundador internacional de col·legis per a infants pobres, i la mare Teresa de Jesús, també fundadora de col·legis, que l'escollí com a confessor. La feina d'un comissari deu ser comissar, no? I en efecte: ni cartes, ni manuscrits teresians, ni tan sols cap llibre en català, a l'inventari de la biblioteca que l'abat Domènech havia donat a Santa Maria de Vilabertran.[73] Hi predominen les obres en llatí i els autors italians en llibres estampats entre 1481 i 1536, cosa que indica, segons els autors de l'estudi, que En «Pere Domènech formà la seva biblioteca principalment durant el seu sojorn a la Cúria».[74]

9. EL JESUÏTA PERE DOMÈNECH DE BARBENS

Abans d'acabar, només deixarem constància que la figura del jesuïta de Barbens Pere Domènech està força ben perfilada i documentada, fins al punt que no ens veiem amb cor de sostenir taxativament que fos una creació de la censura per suplantar l'abat Domènech. És possible que aquest altre religiós català hagués existit. Però el cúmul de coincidències convida a sospitar. Que es digués igual que l'abat de Vilabertran; que es fes jesuïta tal com era el desig —aparentment no consumat— del primer Pere Domènech; que fos rector de col·legis com ell; que tingués una afinitat amb Francesc de Borja tan o més profunda i duradora que la del seu homònim; que la cronologia del Pere Domènech de Barbens s'avingui amb la de Teresa d'Àvila tant com la del Pere Domènech de Gratallops amb la de l'abadessa de Pedralbes; i en suma, que tingués la rara virtut de ser escollit per Teresa mentre era rector d'un sospitós Colegio de Ynfantes de Toledo amb una porta impostada tan reveladora, ens du a malpensar, com sempre. A la Chrono-historia de la Compañía de Jesús en Toledo y elogio de sus varones ilustres, fundadores bienhechores, fautores e hijos espirituales del jesuïta Bartolomé Alcázar, estampada al 1710, hi surt algunes vegades el pare Domènech. El veiem com a rector del col·legi toledà, del de Saragossa o del d'Ocaña,[75] però mai s'esmenta que coincidís amb Teresa d'Àvila ni tampoc que n'arribés a ser el confessor. El pare Josep M. Benítez i Riera, al seu torn, en fa una petita ressenya biogràfica al seu Jesuïtes i Catalunya: fets i figures. Petita, però prou extensa com per fer constar que es conserven dues lletres del jesuïta Pere Domènech a Ignasi de Loiola datades a Simancas l'any 1556.[76] Res no diu, però, del seu pas per Toledo, ni com a rector del col·legi ni com a confessor de Teresa, circumstància altament rellevant i digna d'esment, si respongués a la realitat. Sí que el fa constar, en canvi, com a rector del de Saragossa l'any 1565, com a figura pròxima a Francesc de Borja, i entre 1581 i 1584 com a rector, alerta, del col·legi de Girona fundat pels germans Agullana.[77] Si el jesuïta de Barbens existí, potser ens diu alguna cosa que el trobem regint la institució fundada per dos comissaris inquisitorials. Per contra, si no passà de ser una invenció, inscriure'l als papers com a rector de Girona formaria part de les malèvoles maniobres constructives d'una biografia versemblant. Després de consignar que mor a Barcelona l'any 1606, el Pare Benítez acaba recordant la confusió freqüent que s'ha produït entre aquest Pere Domènech i l'abat de Vilabertran.[78]

Per tot plegat, doncs, i pel fet que aquest virtual suplantador fos rector del Colegio de Infantes quan la carmelita el tria com a confessor a Toledo, creiem que existí un Reial Col·legi d'Infantes a casa nostra, qui sap si dedicat a sant Agustí; que Teresa hi estigué involucrada potser com a fundadora o com a suport emocional de la princesa vídua Joana; que Teresa hi tractà l'abat de la canònica agustina de Vilabertran com a rector i possible cofundador (era un abat mitrat, En Pere Domènech?), i que l'escollí com a confessor circumstancial, una veritat que gravita per damunt de les

consideracions que atorguen l'honor al presumpte jesuïta de Barbens.

Pep Mayolas

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES:

[1] MARCELLE AUCLAIR, La vida de Santa Teresa de Jesús, Ediciones Palabra SA, Madrid, 2008, p. 93-94.

[2] Ídem, p. 96.

[3] Ídem.

[4] Ídem, p. 97.

[5] JUAN JOSÉ FERNÁNDEZ DELGADO, "Itinerario histórico y literario de los jesuitas en Toledo", conferència impartida el 23 d'octubre de 2017 a la Biblioteca de Castilla-La Mancha de Toledo dins el Cicle Toledo: literatura, cine e historia, p. 4.

[6] EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS i OTGER STEKKING, OCD, Tiempo y vida de Santa Teresa, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1968, p. 153.

[7] Ídem, nota n. 74.

[8] JAUME DE PUIG i OLIVER, "Un personatge de la Contrareforma: l'abat Pere Domènech", Arxiu de textos catalans antics, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1993, n. 12, p. 356.

[9] JUAN RUIZ DE MEDINA, "Pedro Doménech, abad de Vilabertran (Girona). Un diplomático español con los golfillos de Lisboa", Analecta sacra tarraconensia. Revista de Ciencias Histórico-Eclesiásticas 68 (1995): 125-126.

[10] Ídem, p. 126-127.

[11] JOSEPH PÉREZ, Humanismo en el Renacimiento español, Gadir Editorial SL, Madrid, 2013, p. 54.

[12] Ídem.

[13] Ídem, p. 40.

[14] Ídem, p. 42.

[15] RAFEL MOMPÓ, “Més arguments per a la identificació de santa Teresa de Jesús com a Caterina de Cardona (1)”, Institut Nova Història, 27 de setembre de 2020, https://www.inh.cat/articles/Mes-arguments-per-a-identificar-Santa-Teresa-de-Jesus-com-a-Caterina-de-Cardona-1-

[16] JORDI BILBENY, “Santa Teresa estava emparentada amb famílies catalanes, segons un calendari del 1898”, Institut Nova Història, dilluns 12 d’octubre de 2020, https://www.inh.cat/articles/Santa-Teresa-estava-emparentada-amb-families-catalanes,-segons-un-calendari-del-1898

[17] Dietaris de la Generalitat de Catalunya, Volum II, anys 1539-1578, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1a. Edició, 1994, p. 118.

[18] EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS i OTGER STEKKING, ob. cit., p. 401, nota 606.

[19] ANÒNIM, Vite di molte venerabili Madri Carmelitane Scalzi e discepole di S. Teresa, (no consta la impremta), Venezia, 1727, p. 16.

[20] ADELAIDA i ANTONIO CORTIJO OCAÑA, “Vida de la madre Catalina de Cardona por fray Juan de la Miseria. Un texto hagiográfico desconocido del siglo XVI (Bancroft Library, UCB, Fernán Núñez Collection, vol. 143)” dins Dicenda. Cuadernos de Filología Hispánica, 2003, p. 29-30.

[21] JAUME DE PUIG i OLIVER I MARIA JOSEFA ARNALL JUAN, “Una biblioteca del Renaixement. L’inventari de la llibreria de Vilabertran de l’any 1587”, Arxiu de textos catalans antics, Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1982, n. 1, p.

225, nota 19.

[22] JAUME DE PUIG i OLIVER, “Un personatge de la Contrareforma: l’abat Pere Domènech”, Arxiu de textos catalans antics, Institut d’Estudis Catalans, Barcelona, 1993, n. 12, p. 358.

[23] Ídem, p. 361.

[24] MARIA ÁNGELES SÁEZ GARCÍA, Isabel de Josa. Una insòlita dona catalana del segle XVI, Facultat de Filosofia i Lletres, Màster d'història de Catalunya, Treball de Fi de Màster, curs 2014-2015, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 2015, p. 39.

[25] Ídem, p. 49.

[26] Ídem, p. 50.

[27] JAUME DE PUIG i OLIVER, “Un personatge de la Contrareforma: l’abat Pere Domènech”, ob. cit., p. 358.

[28] Ídem, p.360.

[29] Ídem, p. 361.

[30] Ídem, p. 361.

[31] JUAN RUIZ DE MEDINA, ob. cit., p. 133.

[32] Ídem.

[33] Ídem, p. 135.

[34] FÉLIX SANTOLARIA, “Un hallazgo significativo: La Doctrina muy proveitosa para todo christiâo de cualquer estado que seja: tirado do Espelho de bem viuer de Pedro Domènech (Lisboa, 1550). Un manual de formación para la infancia marginada y mestiza en Portugal y Brasil”, Butlletin Hispanique, Universitat Michel de Montaigne, Bourdeaux, 2006, tom 108, p. 240.

[35] JUAN RUIZ DE MEDINA, ob. cit., p. 134.

[36] Ídem, p. 137.

[37] JAUME DE PUIG i OLIVER, “Un personatge de la Contrareforma: l’abat Pere Domènech”, ob. cit., p. 362.

[38] Ídem, p. 365.

[39] Ídem, p. 366.

[40] F. SANTOLARIA, ob. cit., n. 1, p., 235-240

[41] JAUME DE PUIG I OLIVER, “Un personatge de la Contrareforma: l’abat Pere Domènech”, ob. cit., p. 368.

[42] EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS i OTGER STEGGINK, ob. cit., p. 582, nota 57.

[43] ANTONIO VILLACORTA BAÑOS-GARCÍA, La Jesuita. Juana de Austria, Editorial Ariel SA, Barcelona, 2005, p. 219.

[44] Ídem, p. 219.

[45] Ídem.

[46] Ídem.

[47] Ídem, p. 222-223.

[48] Ídem, p. 226.

[49] Ídem.

[50] MIQUEL BATLLORI i MUNNÉ, La família Borja, 3i4, Eliseu Climent editor, València, 1994, vol. IV de l'Obra Completa, p. 41.

[51] EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS i OTGER STEKKING, ob. cit., p. 134, nota 54 al peu.

[52] MANUEL DE CASTRO y CASTRO, OFM, Monasterios hispánicos de clarisas desde el siglo XIII al XVI, a la revista Archivo Ibero-Americano 49 (1989), p. 79-122. http://www.franciscanos.org/stacla/mcastro.htm

[53] http://it.wikipedia.org/wiki/Caterina_de_Cardona

[54] http://ca.wikipedia.org/wiki/Caterina_de_Cardona

[55] EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS i OTGER STEKKING, ob. cit., p. 156.

[56] ANTONIO VILLACORTA BAÑOS-GARCÍA, ob. cit., p. 218.

[57] FERRAN SOLDEVILA, Les dones en la nostra Història, Rafael Dalmau, Editor, Barcelona, 1998 (2ª edició), p. 28-29.

[58] FERMÍN CABALLERO, Conquenses ilustres, Imprenta del Colegio Nacional de sordo-mudos y de ciegos, Madrid, 1871, p. 541.

[59] JOSEP PIERA, Francesc de Borja, el duc sant, Edicions 62 SA, Barcelona, 2009, p. 140.

[60] BETHANY ARAM, La reina Juana. Gobierno, piedad y dinastía, Marcial Pons, Ediciones de la Historia S. A., Madrid, 2001, p. 183.

[61] https://es.wikipedia.org/wiki/Colegio_de_Nuestra_Se%C3%B1ora_de_los_Infantes_(Toledo) Vegeu i amplieu les imatges.

[62] JOSEP PIERA, ob. cit., p. 139.

[63] RAFEL MOMPÓ, “Més arguments per a la identificació de santa Teresa de Jesús com a Caterina de Cardona (2)”, Institut Nova Història, 15 d’octubre de 2020, https://www.inh.cat/articles/Mes-arguments-per-a-la-identificacio-de-Santa-Teresa-de-Jesus-com-a-Caterina-de-Cardona-2-

[64] https://cvc.cervantes.es/artes/ciudades_patrimonio/alcala_henares/paseo/real_colegio_agustin.htm

[65] MARCELLE AUCLAIR, ob. cit., p. 97.

[66] Ídem, p. 98.

[67] JAUME DE PUIG i OLIVER I MARIA JOSEFA ARNALL JUAN, ob. cit., p. 224.

[68] Ídem, p. 223-224.

[69] MARTÍ DE RIQUER, Quinze generacions d'una família catalana, Quaderns Crema SA, Barcelona, 1999, p. 354.

[70] MARTÍ DE RIQUER, "Misser Pau Agullana i la negra Mònica", dins Miscel·lània ARAMON i SERRA, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1979, volum I, p. 474.

[71] ENRIQUE DEL SAGRADO CORAZÓN, O.C.D., "Santa Teresa de Jesús ante la Inquisición española", dins Ephemerides Carmeliticae 13 (1962/1-2),Teresianum, 1962, p. 526.

[72] JAUME DE PUIG i OLIVER I MARIA JOSEFA ARNALL JUAN, "Una biblioteca del Renaixement. L'inventari de la llibreria de Vilabertran de l'any 1587", Arxiu de textos catalans antics, Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1982, n. 1, p. 224.

[73] JAUME DE PUIG i OLIVER I MARIA JOSEFA ARNALL JUAN, ob. cit., p. 235.

[74] Ídem.

[75] BARTHOLOME ALCAZAR S.I., Chrono-historia de la Compañía de Jesús en Toledo y elogio de sus varones ilustres, fundadores bienhechores, fautores e hijos espirituales, Juan Garcia Infançon, impressor de la Santa Cruzada, Madrid, 1710, Segona Part.

[76] JOSEP M. BENÍTEZ i RIERA, Jesuïtes i Catalunya: fets i figures, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996, p. 198.

[77] Ídem, p. 199.

[78] Ídem.